

Blind Friendly Web - 10 let

RNDr. Hana Bubeníčková, TyfloCentrum Brno, o. p. s., SONS ČR

Jak to všechno začalo

V České republice se o přístupnosti začalo mluvit poprvé v roce 1999 ve **Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých (SONS)**, která v té době již několik let úspěšně realizovala a dodnes realizuje řadu projektů¹ zaměřených na zpřístupňování informačních a komunikačních technologií uživatelům se zrakovým postižením. Hlavním cílem těchto projektů bylo a dosud je přispívat k odstraňování informačních a komunikačních bariér a zvýšit soběstačnost lidí se zrakovým handicapem při práci s informacemi. K dosažení tohoto cíle bylo především nutné prosadit, aby bylo možné počítač, vybavený speciálními programy, které umožňují práci nevidomých či slabozrakých uživatelů, získat jako kompenzační pomůcku (1995). Nevidomí lidé měli v té době již za sebou éru využívání technologie BBS², v roce 1995 byl zpřístupněn i operační systém Windows a z internetových služeb si uživatelé se zrakovým postižením nejprve osvojili elektronickou poštu.

Po roce 1999³ se i nevidomí uživatelé začali zajímat o webové stránky různých firem, institucí, organizací i soukromých osob a iniciativ nebo webové stránky nabízející nejrůznější informace obecného charakteru (tel. seznam, jízdní řády, kulturní programy, nabídky práce, otevírací hodiny, kontakty a další informace). Zjistili jsme však, že spousta webových stránek je pro uživatele se zrakovým postižením velmi nepřístupná a tudíž nepoužitelná. Situaci jsme analyzovali a hledali důvody, proč tomu tak je.

Zjištění: aby bylo možné uživatele se zrakovým postižením v používání webu školit a ti pak mohli webové stránky používat, bylo třeba **při tvorbě webových stránek dodržovat určitá pravidla, aby bylo možné za pomoci asistivních technologií obsah webových stránek přiblížit uživatelům s těžkým zrakovým postižením**. Později se ukázalo, že přístupnost webových stránek je obecnější téma a nesouvisí jen s uživateli se zrakovým postižením.

Koncem roku 1999 se na webových stránkách www.brailnet.cz⁴, které SONS provozuje, objevují **první zásady tvorby přístupných webových stránek**:

7 základních zásad pro tvorbu www stránek, aby byly dobře čitelné pro nevidomé a slabozraké uživatele

- 1) Neužívat nekontrastní kombinace písma a pozadí (pro uživatele slabozraké a se zbytky zraku)
- 2) Neužívat malé písmo (pro uživatele slabozraké a se zbytky zraku)
- 3) Stránky musí dávat smysl i bez zobrazené grafiky, animací, Java scriptu, appletu apod. (zejména nevidomí uživatelé si pro rychlost přenosu vypínají zobrazování obrázků)
- 4) Každý grafický objekt nebo obrázek musí mít alternativní textový popis (např. u reklamního pruhu - "Reklama - Nové boty od Stivala").
- 5) Naprosto nezbytný je alternativní popis u grafických objektů opatřených linkem (např. obrázek šipky - "šipka doprava - pokračuj na další stranu")
- 6) Používání rámu (Frames) není příliš vhodné. Pokud již není vyhnouti, je nezbytné opatřit jednotlivé rámy výstižným jménem (např. "Hlavní menu", "články" apod.), jelikož často užívané názvy typu "Fra1", "FRMNU" apod. naprosto znemožňují efektivní orientaci na serveru.
- 7) Velmi nepřijemné je vypnutí možnosti změny velikosti rámu.

Děkujeme všem tvůrcům www stránek za čitelnost pro nevidomé a slabozraké uživatele.

¹ realizované projekty: Odborně technické poradenství při výběru kompenzačních pomůcek na bázi výpočetní techniky, Výuka obsluhy kompenzačních pomůcek na bázi osobních počítačů prostřednictvím asistivních technologií pro uživatele se zrakovým postižením, Digitalizace tištěných dokumentů a Knihovna digitálních dokumentů, Navigační centrum pro nevidomé.

² nevidomí uživatelé od roku 1990 používali první speciální zařízení na bázi výpočetní techniky Eureka A4 s braillovou klávesnicí a hlasovým výstupem, součástí této pomůcky byl např. textový editor a také překladač programovacího jazyka Basic nebo modem, který umožňoval připojení počítači prostřednictvím technologie BBS (bulletin board system). Tuto pomůcku můžete vidět už jen v muzeu. Pomůcka však sehrála klíčovou roli v rozšíření povědomí o možnostech výpočetní techniky mezi nevidomými uživateli v tehdejší Československu.

³ v roce 1999 na trh přichází VOLNÝ, který jako první poskytovatel v zemi nabízí pod značkou VOLNÝ dial-up připojení k internetu zcela zdarma.

⁴ nejstarší doména neziskové organizace, sdružující handicapované uživatele u nás, byla založena 30.9.1996.

Zveřejněné Zásady však samy o sobě nemohly stačit. Tvůrcům webů bylo nutné nabídnout mnohem více: podrobný popis zásad s příklady a především možnost konzultací a možného vyhodnocování naplnění těchto zásad. V roce 2000 tak vznikl **projekt Blind Friendly Web** (www.blindfriendly.cz).

Projekt Blind Friendly Web

Vytvořit webové stránky lze mnoha způsoby. Při tvorbě webových stránek lze použít takové postupy, které mohou přístupnosti výrazně pomoci. Tvůrcům webů tedy bylo nutné dát do ruky metodu, která by jim pomohla

- a) seznámit se s těmito vhodnými postupy, vedoucími k tvorbě přístupného webu,
- b) ověřit úrovně dosažené přístupnosti v jednotlivých částech webu.

V rámci projektu Blind Friendly Web, který se prioritně zajímá o přístupnost pro uživatele se zrakovým postižením, proto vznikla **Metodika tvorby přístupných webových stránek** pro tuto cílovou skupinu uživatelů. Popisuje, jak webové stránky tvořit „přístupně“, aniž by se tvůrce webu musel do hloubky zajímat o to, na jakém principu pracují asistivní technologie umožňující práci s PC i internetem nevidomým a slabozrakým uživatelům.

I naše metodika procházela vývojem, podobně jako nástroje pro tvorbu webu, asistivní technologie i způsob používání internetu jako takového. Jako základ byla použita norma **WCAG** konsorcia W3C. Metodika Blind Friendly Web byla prvním uceleným materiálem v češtině, který se věnoval problematice přístupnosti a nabízel její řešení.

Kromě metodiky projekt nabízí další služby:

- **testování** konkrétních webů na zakázku,
- **školení** tvorby přístupných webových stránek.

V první etapě projektu jsme také zveřejňovali seznamy přístupných webových stránek. Vytvořená webová stránka však není něco dlouhodobě trvalého, neustále se proměňuje, má určitý cyklus obměny. Nebylo tedy reálné udržovat tento seznam. Daleko účinnější se jevílo nabídnout **tématické články a diskusi** s tvůrci webu i uživateli. Popularizací přístupnosti a souvisejících oblastí týkající se asistivních technologií se zabývá **internetový blog POSLEPU⁵** Radka Pavlíčka, metodika projektu Blind Friendly Web a odborníka na přístupnost.

Nástrojem hodnocení jsou testy přístupnosti

Testování webových stránek na přístupnost také prošlo určitým vývojem. První testy byly založeny na **výpočtu míry přístupnosti v procentech** v závislosti na stanovené prioritě jednotlivých zásad. 100% přístupných webů bylo velmi málo, za výborný výsledek se považovala více než 80% přístupnost.

Obrat v hodnocení přístupnosti přišel s vydáním nové verze metodiky v roce 2003. Výsledkem testování již nebylo jediné číslo, určující míru přístupnosti v procentech, ale **zařazení webu podle splnění všech kritérií dané úrovně přístupnosti**. Weby se tak mohly dostat do těchto stavů přístupnosti:

- web byl prohlášen za **nepřístupný**, protože porušoval alespoň jedno z pravidel s nejvyšší prioritou,
- web splňoval **základní úroveň přístupnosti** (splňoval všechna pravidla s nejvyšší prioritou nutná pro přístup)
- web splňoval **střední úroveň přístupnosti** (splňoval všechna pravidla s nejvyšší prioritou a také všechna pravidla se střední prioritou, zlepšující orientaci na webu)
- web splňoval **nejvyšší úroveň přístupnosti** (splňoval kromě pravidel s nejvyšší a střední prioritou také pravidla s nejnižší prioritou zlepšující přístupnost webu)

Je pochopitelné, že ani procentní vyjádření přístupnosti, ani „škatulkování“ webů do několika úrovní přístupnosti nemohlo postihnout všechny aspekty přístupnosti a proto v současné době provádíme tzv. **audity reálné přístupnosti**. Ty jsou **kombinací testu podle zvolené metodiky a uživatelského testu**, který provádí samotní proškolení handicapovaní testeři. Uživatelské testy obsahují i prvky použitelnosti. Při rozsáhlosti dnešních webů zadavatel auditu obvykle navrhne vzorek testovaných stránek tak, aby odpovídal celému spektru možností, které web obsahuje.

⁵ www.poslepu.cz

Výsledkem auditu je **podrobná zpráva, která informuje zadavatele o konkrétních zjištěných nedostacích a obsahuje i návrhy možných řešení**. Jen v celkovém slovním zhodnocení se zadavatel dozví, zda se jedná o drobné a snadno odstranitelné závady, nebo se jedná o závažné porušení přístupnosti.

Na tento způsob testování jsme přešli na základě průzkumu, který provedla britská organizace Disability Rights Commission. V něm se zjistilo, že **není dobré se při testování spolehnout pouze na test dle některé z metodik přístupnosti, ale že je velmi vhodné testování stránek dle těchto metodik doplnit i testem provedeným handicapovanými uživateli**. Oni jsou těmi znevýhodněnými uživateli, pro které se přístupné stránky vytvářejí, a mohou tedy nejlépe a hlavně prakticky posoudit, zda stránka je či není přístupná. Avšak jen uživatelský test nestačí. Některé nedostatky v přístupnosti sám handicapovaný uživatel nemusí vůbec neodhalit. Je potřebné jej provádět v součinnosti s vidícími odborníky, kteří na základě rozšířeného testu sestaví otázky pro uživatelský test daného webu a ověří případnou nepřístupnost zvolené části webové prezentace. Pro naše uživatelské testování jsou vybíráni uživatelé s různým stupněm zrakového postižení, kteří prošli kurzem práce s internetem pro zrakově postižené.

Význam projektu Blind Friendly Web

Význam projektu Blind Friendly Web spočívá především v přesahu původní cílové skupiny. Pravidla přístupnosti pomáhají nejen uživatelům s těžkým zrakovým postižením ale také uživatelům, kteří používají jiný způsob komunikace (sluchově postižení), nebo mají zhoršenou motoriku horních končetin či trpí poruchami učení a soustředění. I běžní uživatelé mohou ocenit kvality přístupného webu. Přístupný web je totiž přehlednější, logicky strukturován a mnohem lépe použitelný i pro ně. Projekt celkově přispěl k rozvoji českého internetu, inicioval a urychlil proces tvorby legislativních opatření, které by Českou republiku v rámci Evropské unie stejně neminuly.

Od samotného začátku bylo snahou projekt cíleně propagovat. Velmi vhodnou příležitostí se stala právě konference **Internet ve státní správě a samosprávě**, které se účastníme letos po desáté (od roku 2001). Již od roku 2002 testujeme přístupnost soutěžních webů finálového kola soutěže **Zlatý erb** a nominujeme nejlepší z nich na Zvláštní cenu ministra vnitra za nejlepší bezbariérový web. O rok později (2003) jsme začali testovat přístupnost v soutěži **Biblioweb** a od roku 2005 navrhujeme nejlepší z nich na ocenění Blind Friendly Web. Od roku 2003 se také aktivně účastníme konferencí **INSPO**. Poradna pro bezbariérový web byla součástí prezentačních stánků na veletrhu **Invox** v letech 2001 – 2007. Několikrát jsme projekt prezentovali i v rámci veletrhů Mefa - Rehaprotex. V současné době hledáme nové možnosti prezentace na konferencích vhodného zaměření, např. WebExpo.

Milníky projektu Blind Friendly Web:

- 1999 – první pravidla, jak tvořit bezbariérový web na webu www.brailnet.cz
- 2000 – vznik první verze metodiky Blind Friendly Web
- 26. – 27. 3. 2001 – první prezentace projektu na konferenci ISSS (Internet ve státní správě a samosprávě) konané od roku 1998 v Hradci Králové v rámci kampaně Březen – měsíc internetu.
- 15. 6. 2001 – vzniká portál www.blindfriendly.cz.
- Článek s názvem „*Jsou internetové stránky vašeho úřadu přístupné nevidomým občanům?*“ s přílohou Projekt Blind Friendly Web zveřejněný v týdeníku Veřejná správa číslo 11 ze 14.3.2002 se v 9. ročníku soutěže **Ceny Vládního výboru pro zdravotně postižené** v kategorii písemných děl veřejně publikovaných získal **1. cenu**
- 1.3.2004 – Projekt získal **zvláštní ocenění v soutěži IT projekt roku 2003**. Vyhlášovatelem soutěže je Česká asociace manažerů úseků informačních technologií
- 28.7.2004 – zveřejněn dokument **Best practice - pravidla pro tvorbu přístupného webu**, které vydalo MI ČR pro účely novely zákona č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy.⁶ Na přípravě tohoto dokumentu jsme se podíleli.

⁶ Usnesení vlády ČR ze dne 18. června 2003 č. 596, ke zprávě Plnění Národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením v roce 2002, bylo bodem 5.2.d Ministerstvu informatiky uloženo připravit do zákona č. 365/2000 Sb. standard ISVS, který stanoví podmínky pro zveřejňování vybraných informací o veřejné správě způsobem umožňujícím dálkový přístup tak, aby byl ve shodě s pravidly WAI (Web Accessibility Initiative – Iniciativa pro bezbariérový web) s termínem do 31. 12. 2004.

- **1.7.2006 – vstup strategického partnera do projektu – TyfloCentrum Brno, o.p.s.**
Společnost TyfloCentrum Brno se podílela na projektu výzkumu a vývoje s názvem „**Přístupnost webových stránek orgánů státní správy**“ (2006 – 2007), sestavovala **tým testerů** z řad těžce zrakově postižených a zaměstnala je.
- 7.2.2008 – vychází ve Sbírce zákonů **Vyhláška o přístupnosti** č. 64/2008⁷
- 11.12.2008 – vychází finální verze metodiky WCAG 2.0 konsorcia W3C⁸
- do konce roku 2010 – TyfloCentrum Brno, o.p.s. přihlásí k autorizovanému překladu do českého jazyka metodiku WCAG 2.0.

Významnou součástí projektu Blind Friendly Web se stal blog **POSLEPU**⁶ Radka Pavlíčka (Pomoc SLEPÝm Uživatelům), který nový nástroj internetu začíná využívat na propagaci tématu přístupnost webových stránek a asistivních technologií pro handicapované uživatele:

- 30.10.2007 zahájen provoz blogu
- 24.11.2009 byl vyhlášen nejlepším blogem neziskové organizace roku 2009
- 4.12.2009 získal 3. cenu v kategorii děl uveřejněných na internetu soutěže Cena Vládního výboru pro zdravotně postižené občany za publicistické práce zaměřené na problematiku zdravotního postižení
- od ledna 2010 jsou stránky blogu POSLEPU archivovány Národní knihovnou ČR

Závěrem

Jedním z hlavních cílů projektu bylo legislativní zakotvení povinnosti vytvářet přístupné weby veřejné správy. To se podařilo, byť se Vyhláška od našeho návrhu liší. Návrh na znění vyhlášky vzešel z projektu vědy a výzkumu „Přístupnost webových stránek orgánů státní správy“. S dodržováním Vyhlášky o přístupnosti si spousta veřejných institucí hlavu neláme, protože porušování Vyhlášky o přístupnosti není nijak sankcionováno. Naším krédem je však pozitivní přístup, tedy ukazovat cestu, přesvědčovat, že je správné a také v konečném důsledku výhodné brát přístupnost vážně a odpovědně.

Pozdější vydání finální verze metodiky WCAG 2.0 (než Vyhláška o přístupnosti) si vyžádá korekce této vyhlášky, neboť ČR se zavázala k dodržování této metodiky⁹. S nejnovějšími trendy ve vývoji nástrojů používaných na internetu nás čeká další práce. Přístupné musí být také interaktivní webové aplikace (internetové bankovníctví, datové schránky a další služby), textové dokumenty, které nepřestanou být základním prvkem záznamu a přenosu informace, i komunikační prostředky používané prostřednictvím internetu.

Poděkování

Děkuji **PhDr. Milanu Pešákovi**, radnímu Hlavního města Praha, který projekt významně podporuje a propaguje už od nesmělých začátků.

Děkuji společnosti **Triada**, jmenovitě RNDr. Tomáši Renčínovi a jeho skvělému týmu spolupracovníků, kteří pomohli cíleně propagovat myšlenku přístupnosti webů tím, že nám **po dobu deseti let umožnili bezplatnou prezentaci projektu na konferenci Internet ve státní správě a samosprávě (ISSS)**.

Děkuji **Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých**, která projekt již 10 let finančně podporuje.

A v neposlední řadě děkuji svému kolegovi, **Mgr. Radku Pavlíčkovi**, bez jeho profesionálního přístupu a skvělého týmu handicapovaných testerů, který vede, by tento projekt prostě nebyl.

Děkuji všem, kteří přístupnost svého webu berou jako prestiž a projevují tím solidaritu s těmi, kterým osud nebyl příznivě nakloněn a do cesty postavil bariéry, které musí překonávat.

⁷ www.blindfriendly.cz/vyhlaska-o-pristupnosti - V roce 2006 byl Poslaneckou sněmovnou novelizován Zákon č. 365/2000 Sb. o informačních systémech veřejné správy, který v § 5 odst. 2f ukládá povinnost orgánům veřejné správy mít své webové stránky, kde zveřejňují informace související s výkonem veřejné správy, přístupné pro uživatele s těžkým zdravotním postižením.

⁸ www.w3.org/TR/WCAG/; český překlad: www.blindfriendly.cz/wcag20

⁹ 11.6.2006 ČR přistupuje k deklaraci, zavazující členské státy EU k vytváření veřejných webových stránek v souladu s dokumentem Web Content Accessibility Guidelines, vypracovaným organizací W3C – WAI.